

Деякі особливості проведення експертного дослідження в умовах воєнного стану

Анатолій Пугачов

судовий експерт лабораторії інженерно-технічних та військових досліджень, ННЦ «ICE ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Мін'юсту України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-1612-6584>, e-mail: anatoliy_pugachev1982@ukr.net

Валерій Супрун

провідний судовий експерт лабораторії інженерно-технічних та військових досліджень, ННЦ «ICE ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Мін'юсту України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8830-0267>, e-mail: valeriy.suprun@hniise.gov.ua

Руслан Гусейнов

старший судовий експерт лабораторії інженерно-технічних та військових досліджень, ННЦ «ICE ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Мін'юсту України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3021-3472>, e-mail: huseinov_ruslan@ukr.net

Розглянуто особливості проведення судових експертиз та експертних досліджень в умовах воєнного стану з метою підвищення продуктивності їх виконання.

Ключові слова: воєнний стан; експертне дослідження; огляд місця події; судова експертиза; судовий експерт.

Unique Aspects of Conducting Forensic Examinations Under Martial Law

Anatolii Puhachov, Valerii Suprun, Ruslan Huseinov

This paper examines the specific challenges and considerations involved in conducting forensic examinations and forensic reports during wartime. The focus is on strategies to enhance the efficiency and effectiveness of such examinations under these extraordinary circumstances.

Keywords: martial law; forensic examination; crime scene investigation; forensic expertise; forensic examiner.

Війна забирає життя українців, руйнує їхні домівки, — усе, що складало довоєнне звичайне життя. Органи правопорядку фіксують кожний факт скоєння воєнних злочинів.

Захист прав і свобод людини є однією з основних функцій правової держави. У цьому контексті важливу роль відіграють судові експерти, які забезпечують об'єктивність і обґрунтованість судових рішень. Сьогодні судова експертиза є невід'ємною складовою судового процесу, яка впливає на справедливий розгляд справ і захист прав усіх його учасників, адже саме завдяки експертизі можна встановити факти, що потребують спеціальних знань для їхнього ро-

зуміння. Відповідно до Закону України «Про судову експертизу» судова експертиза — це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [1]. Результатом судової експертизи є висновок експерта, який своєю чергою є безпосереднім джерелом доказу і грає важливу роль під час формування правової позиції та скерування обвинувачення до суду.

Слід зазначити, що в умовах воєнного стану кримінальне судочинство в Україні зазнало глибоких трансформацій. Так, із за-

провадженням в Україні правового режиму воєнного стану окремі суди вимушено передислокувалися із районів проведення бойових дій на більш безпечні території. Це позначилося на активному впровадженні в діяльність судів практик проведення процесуальних дій у режимі відеоконференцій, судових засідань у дистанційному форматі.

Відбулися відповідні зміни і в правовому забезпеченні судово-експертної діяльності. Згідно з наказом Мін'юсту України «Про деякі питання забезпечення судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану» [2]:

1. Зупинене проведення планових перевірок діяльності атестованих судових експертів, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах, позапланових контрольних перевірок діяльності судових експертів і перевірок відповідності робочого місця.

Позапланова перевірка діяльності судового експерта й перевірка відповідності робочого місця може бути проведена в районах, у яких не проводяться воєнні (бойові) дії або які не перебувають у тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні), у разі надходження заяви щодо проведення такої перевірки від особи, яка має намір отримати / підтвердити кваліфікацію судового експерта з відповідної експертної спеціальності, або продовжити строк дії свідоцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта;

2. Перенесено проведення планових перевірок діяльності атестованих судових експертів, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах, які мали розпочатися у період з 24 лютого 2022 року, відповідно до скоригованого графіка перевірок;

3. Зупинений з дня введення в Україні воєнного стану перебіг строків розгляду заяв і документів, поданих до Центральної експертно-кваліфікаційної комісії при Міністерстві юстиції України;

4. Продовжений строк дії свідоцтв про присвоєння кваліфікації судового експерта фахівцям, які до введення воєнного стану

в Україні подали заяви й документи для проходження атестації в Центральній експертно-кваліфікаційній комісії при Міністерстві юстиції України з метою продовження строку дії свідоцтв, а також свідоцтв про присвоєння кваліфікації судового експерта, строк дії яких закінчується у період дії воєнного стану, або протягом одного місяця після припинення чи скасування воєнного стану;

5. Зобов'язано фахівців не пізніше трьох місяців після припинення або скасування воєнного стану вжити заходів щодо продовження строку дії свідоцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта у порядку, визначеному Положенням про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів. У разі невжиття фахівцями заходів щодо продовження строку дії свідоцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта протягом трьох місяців з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта вважається недійсним.

Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [3] було надано право оформлення клопотання експерта, висновку експерта (експертів), додатків до нього й повідомлення про неможливість надання висновку в електронній формі з накладанням кваліфікованого електронного підпису експерта із засвідченням його кваліфікованою електронною печаткою експертної установи.

Найбільш проблемні питання судово-експертної діяльності, з якими зіткнулись експерти в умовах воєнного стану:

- 1) перебої з водо-, теплопостачанням в експертних установах, що унеможлиблює доступ експертів до технічних засобів, необхідних для проведення експертиз;
- 2) ускладнення роботи транспорту, що позначається на прибутті до місця експертного огляду, на процесі транспортування речових доказів, постанов про проведення експертиз до експертної установи;

- 3) зважаючи на безпрецедентну кількість деструктивних подій на території нашої держави, виникає надмірна завантаженість експертів, що загалом призводить до збільшення загального терміну проведення експертизи;
- 4) за окремими експертними спеціальностями, паралельно зі збільшенням навантаження, бракує кваліфікованих експертів, оскільки певну частку фахівців мобілізовано до лав ЗСУ;
- 5) військові дії часто є причиною відсутності вихідних даних за клопотанням судового експерта, оскільки необхідні документи фізично втрачені (знищені механічно, згоріли, зникли тощо), військові частини передислоковані, військові не надають необхідної інформації, відсутні безпосередні свідки події тощо. Іноді невідома навіть дата деструктивної події, а об'єкт дослідження (будівля, споруда тощо), який знищений фактично до фундаменту, зазнав багаторазових улучань у різні періоди часу в умовах неочевидності;
- 6) під час проведення експертизи особливу роль відіграє своєчасне та якісне проведення експертного огляду об'єкта дослідження, зокрема місця події, з метою виявлення, фіксації та дослідження наявної слідової картини. Однак нерідко ця дія не має логічного сенсу через те, що об'єкт був максимально змінений (зруйнований) після деструктивної події, зазначеної в матеріалах справи, або експерт не має змоги провести огляд через активні обстріли. Тож експертизу фактично виконують в обсязі представлених слідчим / судом (замовником) матеріалів, що нерідко унеможливорює надання експертом відповідей на поставлені питання, тому що матеріали зібрані неякісно та мають малоінформативний характер. Відповідно до п. 2.3 розд. II згаданої вище Інструкції [3] експертові заборо-

нено самостійно збирати матеріали, що підлягають дослідженню.

Варто зазначити, що від якості (інформативності) наданих на експертизу матеріалів залежить подальше вирішення експертного завдання.

У практичній діяльності слідчі органи й суди (відповідно до поставлених ними питань у документі про призначення експертизи) помилково визначають вид експертизи, що унеможливорює проведення експертизи без відповідного фахівця та своєю чергою призводить до зайвого бюрократичного листування з органами, які призначили експертизу, і подовжує строки її проведення.

Підсумовуючи викладене, судова експертиза — це один із ключових засобів доказування у судочинстві. Її основне призначення полягає у проведенні дослідження з метою отримання об'єктивних і достовірних даних про певний об'єкт. В умовах воєнного стану в Україні судово-експертна діяльність зіткнулась з численними викликами та проблемами, виокремленими нами вище, які не є вичерпними й потребують ґрунтовного наукового осмислення та негайного розв'язання.

Перелік джерел посилання

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 02.09.2024).
2. Про деякі питання забезпечення судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану : наказ. Мін'юсту України від 14.03.2022 р. № 1138/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0326-22#Text> (дата звернення: 08.09.2024).
3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 01.09.2024).